

KA'B B. MÂLİK'İN TEBÜKSEFERİ'NE KATILMAMASI İLE İLGİLİ HADİS HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Mustafa KARABACAK^(*)

Öz

Ka'b b. Mâlik, İkinci Akabe biatına katılmış, Bedir ve Tebük seferlerine katılmamış sahabilerin öncülerinden birisidir. Oğlu Abdullah, babasının ağzından aktardığı hadiste babasının ve ayrıca iki sahibinin Tebük Seferi'ne katılmama sebebini ve Müslümanların elli günlük boykotundan sonra Allah Teâlâ'nın tevbelerini kabul ediş sürecini anlatmıştır. Ka'b'ın, Tebük Seferi'ne katılmayıp tevbesini geciktirmesi ve Allah tarafından affedildiğine dair hakkında âyet nâzil olan üç kişiden biri olması bilinirliğini biraz daha artırmıştır. Tevbenin nasıl olması gerektiğinin en güzel örneği anlatılmış olmakla birlikte, bu hadis farklı alanlar için üzerinde çalışılması gereken bir rivayettir. Hadiste belirtildiğine göre, Ka'b b. Mâlik, İkinci Akabe biatına katılmayı Bedir'de bulunmaktan daha üstün görmektedir. Bu değerlendirmesinde de yalnız değildir. Bu rivayet sahabe'nin kendi aralarında da bir fazilet sıralaması yaptığını ve bu konuda bir birliğin olmadığını da göstermektedir. Bu makalede onun ifadelerinden yola çıkarak sahabe'nin fazilet derecelendirmesi incelenmiştir.

Ka'b ve iki sahabe, Tebük Seferi'ne kendi ifadesine göre geçerli hiçbir mazereti olmasına rağmen katılmamışlar ve bu konuda Hz. Peygamber'e hiçbir mazeret de söylememişlerdir. Tebük Seferi'ne katılmadığı halde mazereti olmayan başkaları da vardı. Bunların dışındakiler hatalarını hemen anlamışlar ve Hz. Peygamber'in savaştan dönmesini beklemeden tevbe etmişlerdir. Bu üç sahabe ise tevbe geciktirmişler ve bir hata işledim sonucuna katlanacağı deyip beklemeye başlamışlar ve sonuçta Allah tevbelerini kabul etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tebük, Bedir, Akabe Biatları, Fazilet, Hadis.

Evaluation of the Hadith about the Absence of Kab Bin Malik During Tebuk Campaign

Abstract

Kaab bin Malik, who joined the second Aqaba allegiance but did not participate in Tabuk expedition, was one of the pioneers of Badr. According to Abdullah, his son, quoted from his father's mouth that the reason why he and two companions did not participate in Tabuk expedition and fifty day boycott of Muslims and Allah Almighty's acceptance of their repentance. That he was forgiven by Allah for he did not participate in Tabuk as a

^(*) Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Hadis Ana Bilim Dalı (e-posta: karabacakm67@hotmail.com)

result of delayed repentance increased his reputation slightly. Although it has been described the best example of how the repentance should be, this hadith needs to be studied in different terms. According to what is stated in the Hadith, Kaab bin Malik saw superior to participate in the Second Aqaba allegiance rather than Badr. He was not alone in this assessment. This rumor showed that there was a merit ranking between the companions and no unity on this issue. This article examines the virtues of companions and their merit ranking.

Kaab and two companions had not expressed any excuses for not joining Badr expedition. Moreover, they had not expressed their excuses to Prophet Mohammad (peace be upon him). There were also other companions who did not participate in Badr and also they had no excuses as well. Except for these three companions, all the companions had realised their mistakes and asked for forgiveness before Prophet Mohammad returned from the war. These three companions had delayed their repentance accepting that they made a mistake but Allah Teala accepted their repentance.

Keywords: *Tabuk, Badr, Aqaba Allegiance, Virtues, Hadith.*

Giriş

Ka'b b. Mâlik (v. 50/670), İkinci Akabe biatına katılmış, Bedir ve Tebük seferlerine katılmamış sahabilerin öncülerindedir. Biyografi yazarları genelde biyografisini yazdıkları kişilerin doğum, ölüm, yaşadığı ortam, hocaları vb. konular üzerinde dururlarken biyografisi anlatılan sahibinin de gösterdikleri fedakârlıkları ve faziletleri öne çıkarmışlardır. Ka'b b. Mâlik de bunlardan birisidir. Hicretten sonra Muhacirlerden Talha b. Ubeydullah¹ veya Zübeyr b. Avvâm² Hz. Peygamber kendisine kardeş yapmıştır. Muâviye döneminde gözlerini kaybetmiş ve 77 yaşında vefat etmiştir.³ Medine döneminde Hz. Peygamber'i dolayısıyla İslamiyet'i ve Müslümanları şairleriyle destekleyen üç büyük şairin Hassân b. Sâbit'ten (v. 54/674) sonra ikincisidir.⁴ Diğer şair ise Abdullah b. Ravaha'dır

- 1) İbn Hişâm, Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Humeyrî el-Meâfirî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Mısır, 1375/1955, I, 251. (Şâmile nüshasından).
- 2) Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1427/2006, XVIII, 284-285.
- 3) İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muammer b. İdrîs b. el-Münzirî et-Temîmî el-Hanzalî, *el-Cerh ve'l-Ta'dîl*, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1. Basım, Beyrut, 1271/1952, VII, 160- 161. Ayrıca Bkz. İbn Asâkîr, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetüllah, *Târîhu Dimaşk*, Thk. Amr b. Garâmetü'l-Amrî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1415/1995, L, 181.
- 4) Bu ifade İslam Ansiklopedisi'nde Ka'b b. Mâlik maddesinde şöyle geçmektedir: "Ka'b'ın şairleri, Hassân'ınkilere nazaran, biraz daha kıymetlidir." Bull., Fr., "Kâ'b b. Mâlik", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul, 1967, VI, 5. Buna göre şairlikte Ka'b, Hassân b. Sâbit'ten daha üstündür. Bu tercümeden kaynaklanan bir çeviri hatası da olabilir. Çünkü Hassân b. Sâbit'e Cebrâil'in (as) şairlerinde ilhamla destek verdiği belirtilmiştir: "Şüphesiz ki, Ruhu'l-Kudus, Allah'ın elçisini savunduğu müddetçe Hassân ile beraberdir." Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, Edeb, 87; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982/1402, IV, 302. Ayrıca Bkz. Buhârî,

(v. 8/629). Ka'b'ın, iyi bir eğitim aldığı bilinmektedir. Her ne kadar, İbn Ebî Hâtim (v. 327/939) onun ehl-i Suffe'den⁵ olduğunu söylese de Ka'b'ın evin tek oğlu olması⁶ ve sürdürdüğü yaşantı⁷ ehl-i Suffe'den olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Yahut ehl-i Suffe'den ise orada kısa bir süre kaldığını göstermektedir. “Babası Mâlik, İslam'dan önce Yesrib'in önde gelen şahsiyetlerinden olup Evs ile Hazrec arasında yıllarca süren savaşlarda yiğitliğiyle önemli işler başarmış bir şairdi. Babasının tek çocuğu olduğu için eğitimine özen gösterilen Ka'b okuma yazma ve hesap öğrendi. Evs ve Hazrec arasında yapılan bazı savaşlarda söylediği şiirlerle tanındı.”⁸ Tebük Seferi için iki deve satın alması, sıkıntılı anlarında Gassan Meliki'nin kendisine iyi bir yaşantı vaadinde bulunması, affedilme âyeti geldikten sonra Hayber'deki arazisi hariç diğerlerini bağışlamak istemesi⁹, onun ekonomik seviyesine işaret etmektedir.

Sahabe hayatlarından bahseden kitaplara bakıldığında Ka'b b. Mâlik'in, Tebük Seferi'ne katılmayışından bahseden oğlu Abdullah'ın rivayet ettiği hadis bu konuda temel kaynak olmuştur. Bu çalışmada özel biyografi çalışmasının biraz dışına çıkarak Ka'b b. Mâlik hadisi diye bilinen hadis, biyografik yazar veya tarihçi bakış açısıyla değil¹⁰; hadisçi gözüyle incelenecektir.¹¹ Böylece ravinin kendi ağzından nasıl bir karaktere sahip olduğu ve Hz. Peygamber'in insanları nereden nereye getirdiği tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu yapıldığında toplumu oluşturan bireylerin tutum ve davranışlarının arka planı ortaya konmuş olacaktır. Böylece Hz. Peygamber'in yetiştirdiği neslin oluşturduğu toplumu şekillendiren ana unsur tespit edilmiş olacaktır. Bunu yaparken insan faktörünü ve onun bir takım fazilet ve zafiyetleri olduğunu unutmamak gerekir.

Ebü Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982/1402, Bed'u'l-Halk, 6; Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kureyşî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982/1402, Fezâilü's-Sahâbe, 151, 152, 153.

- 5) İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 160- 161. Ayrıca Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk*, L, 181.
- 6) İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebü'l-Fadl Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dârulhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1328, III,302.
- 7) Rivayetlerde Ka'b b. Mâlik'in bir câriyesinin olduğu ve bunun koyun çobanlığı yaptığı bildirilmiştir. Buhârî, Zebâih, 18. Başka bir rivâyette Ka'b'ın hanımı Hayre, Rasûlüllah'a (sav) zînetlerini getirmiş ve bunları tasadduk etmek istediğini belirtmiştir. İbn Mâce, Hibât, 7. Hadisi Nesâf kısaltarak vermiştir. Nesâf, Ebü Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982/1402, Zekât, 58.Ka'b'ın kendisinin rivayet ettiği bir hadise göre ise Hz. Peygamber Ka'b'dan alacağının yarısını borçluya bağışlamasını isteyince o da alacağının yarısından vazgeçmiştir. Buhârî, Salât, 71, 83, Husûmât, 4, Sulh, 14; Müslim, Musâkât, 20; Ebü Dâvûd, Akdiye, 12. Bu rivayetler Ka'b'ın fakir olmadığını göstermektedir.
- 8) Kandemir, Yaşar, “Ka'b b. Mâlik”, *DİA*, İstanbul, 2001,XXIV, 4- 5.
- 9) Tevbesini Allah Teâlâ kabul edince bütün malını tasadduk etmek istemiş ve Hz. Peygamber de birazını yanında tutmasının kendisi için daha hayırlı olacağını belirtmiştir. Buhârî, Vesâyâ, 16.
- 10) Kök, Bahattin, “Ka'b b. Mâlik el-Ensâri ve Tebük Seferiyle İlgili Durumu”, *AÜİFD*, Erzurum,1988,8. Sayı, s. 129-141.
- 11) Ka'b b. Mâlik hadisini Nurullah Agitoğlu ise bağlamlarıyla incelemiştir. Agitoğlu, Nurullah, *Hadis ve Bağlam*, Kitâbi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 321-356.

Aşağıdaki satırlarda da açıklanacağı üzere hem kılıcıyla ve hem de diliyle İslamiyet'in yayılmasında büyük emeği geçmiş olan bu meşhur sahabe Ka'b b. Mâlik, Bedir ve Tebük seferi hariç bütün savaşlara katılmıştır.¹² Tebük Seferi, Hz. Peygamber'in son seferiydi ve onun hayatında yönettiği en büyük ordu bu savaştaydı.¹³ Mute Savaşı'nın (8/629) yenilgisinden bir müddet sonra, Suriye dolaylarındaki Hıristiyan Gassani, Lahm ve Cuzam gibi Arap kabilelerini yanına alan Bizans İmparatoru Herakliyüs'ün (610-641) büyük bir ordu hazırlayıp Müslümanlara saldırıya geçeceği, kendisinin de Humus'ta bulunduğu haberi Medine'ye ulaşınca, Hz. Peygamber, Mekke ve Medine dışındaki kabilelerden de asker toplamak suretiyle otuz bin kişilik bir ordu hazırlamıştı. Bu sefere, büyük bir kıtlığın hüküm sürdüğü, mevsimin çok sıcak olduğu¹⁴ bununla birlikte hurmaların tam olgunlaştığı ve hurma ağaçlarının gölgesinin hararetle aranacağı günlerde karar verilmişti. Böyle sakın bir hayatı bırakıp da aç, susuz uzun bir sefere katılmak güçtü. Bunun için bu seferin zamanına Kur'an dilinde (ساعة العسرة) günlük zamanı¹⁵, bu harbe de Kur'an dilinden alınarak (غزوة العسرة) zorluk gazası¹⁶, bu orduya da (جيش العسرة) güçlük ordusu¹⁷ denilmiştir.¹⁸ Ayrıca hiçbir gazada Münafıkların kötü davranışları Kur'an âyetleriyle günü gününe ve bu kadar geniş teşhir edilmemiştir. Bu cihetle de bu sefere (غزوة فاضحة) rüsvaylık gazası denilmiştir.¹⁹ Gidilecek yolun uzun yani yaklaşık 780 km²⁰ düşmanın sayıca çok üstün bulunması ve meyvelerin olgunlaşmaya yüz tuttuğu bir zamana rastlamasından dolayı sefere çıkacakların, kendilerini bu şartlara göre hazırlamalarını sağlamak gayesiyle, şimdiki kadar yapılan bütün seferler gizli tutulduğu halde bu sefer herkese açık olarak duyurulmuştu.

Ka'b b. Mâlik, İkinci Akabe biatında²¹ bulunarak Hz. Peygamber'i Medine'ye davet eden sahabilerden birisidir. Ka'b'ın, Mürâre b. Rebî' el-Âmirî ve Hilâl b. Ümeyye el-

12) Buharî, *Tefsir*, 9.

13) Umerî, Ekrem Ziya, *Medine Toplumunu* (Tercüme: Nureddin Yıldız), Risâle Yayınları, İstanbul, 1988, s. 287.

14) İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Amr el-Kuraşî el-Basrî ed-Dımaşkî, *es-Siratü'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa Abdülvâhid, Dârü'l-Ma'refe, Beyrut, 1396/1976, IV, 3-4.

15) *Tevbe*, 9/117

16) Buharî, *Megazî*, 78; *Tefsir*, 9.

17) Buharî, *İcâre*, 5; Müslim, *İman*, 8; Nesâî, *Cihad*, 44, *İhbâs*, 4, *Kasame*, 21; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 75, 224, V, 63.

18) Mirâs, Kâmil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, DİB Yayınları, Ankara, 1983, X, 409.

19) Mirâs, Kâmil, *Sahîh-ı Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, X, 420.

20) Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimizi Sahabe Gibi Sevmek*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2012, s.79.

21) Akabe biatları, Mekke'nin Akabe mevkiinde, 621- 622 yıllarında Medineli Müslümanlarla Hz. Peygamber arasında yapılan iki anlaşmadır. Bu biatların yapıldığı yer ise, Mekke'de Mescid-i Harâm'a yaklaşık üç km uzaklıkta ve Mina hudutları içindedir. Hac sırasında şeytan taşlanan Cemerât bölgesinde, Cemre-i Akabe ismiyle anılan büyük şeytanın taşlandığı yere yakın etrafı tepelerle çevrili küçük, kuytu bir vadidir. Önkal, Ahmed, "Akabe Biatları" *DİA*, İstanbul, 1989, II, 211.

Vâkıfı ile Tebük Gazvesi'ne katılmayan²² üç kişiden biri olması ve elli günlük boykottan sonra âyet-i kerîme ile aklanması²³, onun şöhretini daha da artırmıştır. Oğlu Abdullah, babasına Tebük Seferi'nden geri kalmasını sebebini sormuş o da başta Buhârî ve Müslim'in kaydettikleri bu uzun olayı²⁴ anlatmıştır. Hadis, başta Buhârî ve Müslim gibi muteber kaynaklarda geçmesi nedeniyle sened değerlendirilmesine gerek görülmemiştir. Makalede zaman zaman bu hadisten alıntılar yapılacaktır. Bu hadiste iki başlık öne çıkmaktadır: Onun İkinci Akabe biatına katılması ve Tebük Seferi'ne katılmaması.

KA'B B. MÂLİK'İN İKİNCİ AKABE BİATI VE TEBÜK SEFERİ

1. Ka'b b. Mâlik ve İkinci Akabe Biati

Akabe biati, İslam tarihinde stratejik bakımından çok önemli bir yerdedir. Bir avuç Medineli Müslümanın gelip Hz. Peygamber'e onu canlarıyla başlarıyla koruyacağına dair söz vermeleridir. Ka'b b. Mâlik bunu şöyle anlatır:

*"Rasûlüllah'ın (sav) gittiği gazâlardan sadece Tebük Gazvesi'ne katılmamıştım. Gerçi Bedir Gazvesi'nde de bulunamamıştım. Zaten Bedir'e katılmadıkları için hiç kimse azarlanmamıştı. O vakit Rasûlüllah (sav) ile müslümanlar (savaşmak için değil) Kureys kervanını takip etmek için yola çıkmışlardı. Nihayet Allah Teâlâ Müslümanlarla düşmanlarını, aralarında verilmiş herhangi bir karar olmadığı halde bir araya getiriverdi. Hâlbuki ben Akabe biatının yapıldığı gece, İslâm'a yardım etmek üzere söz verirken Rasûlüllah'ın (sav) yanındaydım. Her ne kadar Bedir Gazvesi halk arasında Akabe gecesinden daha meşhursa da, ben Bedir'de bulunmayı Akabe'de bulunmaktan daha üstün görmem."*²⁵

Ka'b b. Mâlik İkinci Akabe biatına katılmış olmayı kendisi bakımından önemli hatta Bedir Savaşı'ndan daha üstün saymaktadır. Ka'b, bu görüşünde de yalnız değildir. Yine Medineli sahabilerden Râfi' b. Mâlik de Ka'b gibi Akabe biatında bulunmuş ve Bedir

22) Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîh'i Müslim b. el-Haccâc*, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 2. Basım, Beyrut, 1392, XVII, 92.

23) Ka'b b. Mâlik, ihmalkârlığının cezasını ağır ödemiş ve tevbesi Allah Teâlâ tarafından kabul edilmiştir. Mustafa Ağırman, Ka'b b. Mâlik'ten oğlu Abdullah'ın rivayet ettiği bu hadisi örnek göstererek yazdığı makaleye "Tevbe Dedğin İşte Böyle olur" ismini vermiştir. *Burhan Dergisi*, Yıl 10, S. 111, İstanbul, 2014, s. 4-9. Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî de Müslim'in *Sahîh*'inde bu hadisin geçtiği bâb'a "Kitâbu't-Tevbe" adını vermiştir. Müslim, *Tevbe*, 53. Yine Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn* adlı eserine bu hadisi almış ve "Tevbe" başlığı altında zikretmiştir. Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn min kelâmi seyidi'l-murselîn*, Dâru'l-Yakîn, 2. Basım, Kahire, 1432/2011, s. 11-18.

24) Buhârî, *Meğâzî*, 79; Müslim, *Tevbe*, 53. Ayrıca Bkz. Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*. Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982/1402, Tefsir, 9. Ka'b b. Mâlik, Hz. Peygamber'den ve Useyd b. Hudayr'dan seksen hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de ve toplu halde Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde, bunlardan üçü hem *Sahîh-i Buhârî* hem *Sahîh-i Müslim*'de yer almıştır. Kendisinden oğlu Abdullah, Ubeydullah, Abdurrahman, Muhammed, Ma'bed, kızı Ümmü Abdullah b. Uneys ve torunu Abdurrahman b. Abdullah ile Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Abbâs ve Ebû Umâme gibi sahabiler rivayet etmişlerdir. Kandemir, "Ka'b b. Mâlik", *DİA*, XXIV, 5.

25) Buhârî, *Megâzî*, 79; Müslim, *Tevbe*, 53.

Savaşı'nda bulunamamıştır. Şu da var ki, Bedir Gazvesi'ne iştirak etmeyen sahabilere ilişkin ne Kur'an'da ne de Hz. Peygamber'in beyanlarında bir kınama mevcuttur. Râfi'de Akabe biatında bulunmayı Bedir'de bulunmaya tercih etmiştir. “*Akabe biatlarında hazır bulunmam yerine Bedir'e katılmış olmam beni sevindirmez.*”²⁶ Bu iki sahibinin bu kaniya varmalarının sebebi onların, Hz. Peygamber'e “Hicret ettiği takdirde kendisini canlarını, mallarını, çocuklarını ve kadınlarını korudukları gibi koruyacaklarına, rahat günlerinde de sıkıntılı anlarında da ona itaat edeceklerine, bollukta da darlıkta da gerekli malî yardımları yapacaklarına, iyiliği emredip kötülüğe engel olacaklarına, hiç kimse-den çekinmeden hak üzerine bulunacaklarına”²⁷ biat etmeleridir. Bu durumda sahabe, Hz. Peygamber'e savaşta ve barışta yanında bulunacağına dair söz vermişlerdir. Birinci Akabe biatına, “Bey'atü'n-nisâ” denilirken, İkinci Akabe biatı savaşla ilgili hususları da ihtiva ettiğinden “Bey'atü'l-harb” adıyla da anılmıştır.²⁸ Hadise dikkat edildiğinde Ka'b, “*Ben Akabe biatının yapıldığı gece, İslâm'a yardım etmek üzere söz verirken Rasûlullah'ın (sav) yanındaydım.*” ifadesinden sonra Akabe biatına katılmayı daha üstün gördüğünü söylemektedir. Cihad yani Allah'ın rızasını kazanmak için düşmanla savaşmak, daha çok kısa zamanda olan biten bir olaydır. Hz. Peygamber'e ve dinine yardım edeceğine dair söz vermek ise hayat boyu devam eden ve devam etmesi gereken bir durumdur. Bunun da uzun soluklu ve daha zor olduğu açıktır.

Ka'b'ın “*Her ne kadar Bedir Gazvesi halk arasında Akabe gecesinden daha meşhursa da, ben Bedir'de bulunmayı Akabe'de bulunmaktan daha üstün görmem*” sözünden Bedir'e katılanların Akabe biatlarına katılanlardan üstün olduğu anlaşılır. Kirmânî (v. 786/1384)“*Her ne kadar Bedir Gazvesi halk arasında Akabe gecesinden daha meşhursa da*” ifadesini “*Bedir Gazvesi halk arasında daha faziletli ise de*”²⁹ şeklinde olduğunu söylese de Ka'b bu sözüyle Bedir'in sahabe arasında daha meşhur olduğunu belirtmiş yani bir durum tespitinde bulunmuştur.

Râfi ve Ka'b rivayetleri sahabenin kendince kendi tabakasını fazilet sıralamasına tabi tuttuklarını göstermektedir. Bu rivayet aynı zamanda hangisinin daha faziletli olduğu konusunda sahabe arasında da bir birlik olmadığını göstermektedir. Çünkü diğer sahabiler Bedir ehlini daha üstün sayarken Ka'b ve Râfi', İkinci Akabe biatını üstün saymaktadırlar. Hz. Peygamber'den de Bedir ehlini ve Akabe biatına katılanların fazilet sıralaması yaptığına dair bir rivayet söz konusu değildir.³⁰ Hakikatte de fazilet bakımından İkinci Akabe biatına katılmak daha üstündür. Sahabilerin fazilet sıralamalarında kaynaklarımızda da

26) Buhârî, *Megâzî*, 11.

27) Önkal, Ahmed, “Akabe Biatları”, *DİA*, II, 211.

28) Önkal, “Akabe Biatları”, *DİA*, II, 211.

29) Kirmânî, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Saîd, *el-Kevâkibu'd-Derârî fî şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, 2. Basım, Beyrut, 1401/1981, XVI, 219.

30) Fazilet sıralaması yapan başka bir rivayette iki hicret yani hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret edenlerin sadece Medine'ye hicret edenlerden üstün olduğuna dair rivayet için Bkz. Buhârî, *Meğâzî*, 38; Müslim, *Fedâiü's-sahabe*, 169.

bir birlik söz konusu değildir. İbn Sa'd (v. 230/845), sahabe tabakasını beşe ayırmıştır ve ilk sırada Bedir ashabını saymıştır.³¹ Hâkim en-Neysâbü'rî (v. 405/1014), 12'ye ayırmıştır. Hâkim en-Neysâbü'rî, İkinci Akabe biatına katılanları dördüncü sırada sayarken, Bedir ashabını yedinci³² sırada saymaktadır. Ebû Mansûr Abdülkâhîr el-Bağdâdî (v. 429/1037-38) ise sahabedeki fazilet sıralamasını İslam'a girişlerine ve katıldıkları savaşlara göre olmak üzere iki başlık altında yapmıştır. İslam'a girişlerine göre yaptığı sıralamada sahabeyi 17 tabakaya ayırmış İkinci Akabe biatına katılanları beşinci sırada; Bedir ehlini sekizinci sırada saymıştır.³³ O, sahabenin katıldıkları savaşlara göre yaptığı sıralamada ise Bedir ehlini üçüncü sırada saymaktadır.³⁴

“Akabe biatı Ensar'ın, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara koruma sözü verdikleri bir biattır. Medine'ye hicret hadisesi bunun meyvesidir. İslâmî inkişâfa hicretin katkısı, Akabe biatının bir semeresidir.”³⁵

Bedir Savaşı'nın ise diğer savaşlara Uhud ve Hendek'e üstünlüğü muhakkaktır. Çünkü Müslümanların sayısının diğer savaşlara göre azlığıyla beraber düşmanla ilk karşılaşmaları ve ilk savaşlarıdır. Allah'ın yardım ettiği bir savaştır.³⁶ Ayrıca bu savaş ilk ve öncül neslin yani çekirdek kadroyu oluşturan Müslümanların ilk sınavlarıdır bir yönüyle var olma mücadelesidir. “Bedir'de savaşanlar da büyük bir takdir kazandılar. Ömer b. Hattâb

31) İbn Sa'd'ın tasnifi şöyledir: 1-Bedir'e katılan Muhacirler, 2-Bedir'e katılan Ensar, 3-Bedir'e katılmayan ilk Müslümanlar, 4-Fetihten önce Müslüman olanlar, 5- Fetihten sonra Müslüman olanlar. İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Thk. Muhammed Abdükâdir Atâ, Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1. Basım, Beyrut, 1433/2012, III, 3- 470, IV, 3-284.

32) 1- Mekke'de Müslüman olanlar, 2- Daru'n-Nedve'de bulunanlar, 3- Habeşistan'a hicret edenler, 4- İlk akabe biatında bulunanlar, 5- İkinci akabe biatında bulunanlar, 6- Medine'den önce Kuba'ya giden ilk muhacirler, 7- Bedir ehli, 8- Bedir ve Hudeybiye arasında hicret edenler, 9- Rıdvan biatında bulunanlar, 10- Hudeybiye ve Mekke'nin fethi arasında hicret edenler, 11- Mekke'nin fethinde Müslüman olanlar, 12- Fethin gününde veya Veda haccında Resullah'ı gören çocuklar Hâkim en-Ney-sabûrî, *Ma'rifetu ulûmi'l-hadis*, Beyrut, 1977, s. 22-24. Ayrıca bkz. Subhî, Sâlih, *Ulûmi'l-hadis ve mustalahuh*, s. 255-256. (Tercüme: M. Yaşar KANDEMİR, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlaları*, s. 304-306); Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, TDV Yayınları, 8. Basım, Ankara, 2012, s. 72-74. Bünyamin Erul de Sahabeyi beş kategoride incelemiş, birinci sırada İslam'a ilk girenleri sayarken; ikinci sırada Medinelî Müslümanlar diyerek Birinci ve İkinci Akabe biatlarında bulunanları saymıştır. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, 2. Basım, Ankara, 2000, s. 12.

33) Abdülkâhîr el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhîr b. Tâhîr b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî, *Usûlü'd-Dîn*, Matbaatu'd-Devlet, 1. Basım, İstanbul, 1346/1928, s. 298- 303. Ayrıca Bkz. Aydınlı, Abdullah, *DİA*, “Ehl-i Bedir”, İstanbul, 1994, X, 498.

34) Abdülkâhîr el-Bağdâdî'nin sahabenin katıldığı savaşlara göre yaptığı fazilet sıralaması şöyledir. 1- Dört halife, 2-Dört halife dışında kalan Aşere-i mübeşşere'den altı sahabe, 3- Bedir ehli, 4-Uhud ehli, 5-Rıdvan biatına katılanlar. Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *Usûlü'd-Dîn*, s. 304. Ayrıca bkz. İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman eş-Şehrûzî, *Mukaddimetü İbnu's-Salâh*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1408/1988, s. 49; Nevevî, *et-Takrîb li'l-Nevevî fennu usûlü'l-hadis*, Mısır, 1388/1968, s. 45.

35) Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, XIII, 64; Demirci, Muhsin, *Kur'an'da Toplumsal Düzen*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2005, s. 331.

36) *Âl-i İmrân*, 3/123.

(v. 23/644) zamanında başlayan sicile geçmede ilk sırayı “Bedrî”ler almıştır. En yüksek ödemeyi de onlar alıyordu. Tabakât kitaplarında da ilk sayfalar hep onlara ayrıldı. Asırlar boyu devam eden manevî maddî bir şerefe sahip oldular.”³⁷ Bedir Savaşı ve bu savaşa katılanlarla ilgili rivayetler oldukça fazladır. Rasûlüllah (sav) şöyle buyurdu: “*Şüphesiz o (Hâtıb b. Beltea) Bedir’de bulunmuştur. Belki de Allah, Ehl-i Bedr’e baktı da dedi ki, dilediğinizi yapın ben sizi başışladım.*”³⁸ Bu konuda bir başka rivayet şöyledir: Bir gün Rasûlüllah’a (sav), Cebraîl gelip şöyle demiştir: “*Nasıl ki sizin yanınızda Bedir’e katılan sahabe farklı bir konumda ise bizim yanınızda da Bedir’e katılan melekler farklı bir konumdadır.*”³⁹

Bedir Savaşı’na katılan Müslümanların üstünlüğünü bildiren bu hadislerin yanında Hudeybiye’de bulunanların da affedildiğini bildiren âyet⁴⁰ ve hadisler⁴¹ vardır. Hatta bu rivayetlerden birisinde Bedir ve Hudeybiye birlikte zikredilmiştir: “*Bedir ve Hudeybiye’de yer almış hiç kimse cehenneme girmeyecektir.*”⁴²

Bu rivayetler olayların bir birinden üstünlüğünü belirtmeyen genel ifadelerdir. Hz. Peygamber’in ifadelerin de bir kıyaslama söz konusu değildir. Belki şartlar düşünülerek ilk önce olanın sonra olandan üstün olduğu söylenebilir. Bu anlamda da Akabe biatları diğerlerinden öndedir.

Bedir ve Hudeybiye ile ilgili rivayetleri inceleyen Mahmut Demir “*Fezâîlu’s-Sahâbe Rivayetleri Bağlamında Şî’-Sünnî İhtilafının Sünnî Hadis Rivayetine Yansımaları*” isimli Doktora tezinde şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Görüldüğü gibi bir sahabinin Bedir’de veya Hudeybiye’de yer almış olması, onun çok büyük hatalar işlemesine mani olmamıştır. Onlar hakkında Kur’an’da ve hadislerde yer alan övgüler, sergiledikleri fedakârlıklarla ilintilidir. Hz. Peygamber’in gerek Bedir’de gerekse de Hudeybiye’de hazır bulunan sahabilerin günahlarının başışlandığına veya onların cennete gireceklerine dair beyanda bulunmuş olması son derece doğaldır. Kaldı ki bu, ilgili Kur’an âyeti ile de örtüşmektedir. Ancak tevbe hususundaki genel kuralda da olduğu gibi bu, söz konusu sahabilerin Bedir veya Hudeybiye’ye katılana kadar işledikleri günahlar için bir durum olmalıdır. Bundan sonrası için her hangi bir garanti verilmiş değildir. Ashabı öven âyetler, nâzil oldukları zamanda Allah’ın kendilerinden razı olduğunu ifade etmektedir. Aynı hakikat, ilgili ha-

37) Umerî, *Medine Toplumunu*, s. 153.

38) Buhârî, *Cihâd ve’s-Siyer*, 141, 195, *İsti’zân*, 23; Müslim, *Fedâîlu’s-Sahâbe*, 161; Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 98; Tirmizî, *Tefsîr*, 60.

39) Buhârî, *Meğazi*, 11.

40) *el-Fetih*, 48/18. “**And olsun ki, o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur. Kalplerde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir.**”

41) “**Ağacın altında biat edenlerden hiç kimse cehenneme girmeyecektir.**” Tirmizî, *Sünne*, 8. “**Ağacın altında bana biat edenler ‘ashab-ı şecereden’ hiçbir kimse inşallah ateşe girmeyecektir.**” Müslim, *Fezâîlu’s-Sahâbe*, 163.

42) Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 396.

disler için de söz konusudur.”⁴³

Bedir ve Hudeybiye'ye katılan sahabilerle ilgili bu rivayetler onların, o ana kadar işledikleri hataların affıyla ilgilidir. Şayet böyle değil de “gelecekteki günahları da affedilmiş” şeklinde anlaşılırsa onların yaptıklarından sorguya çekilmeyecekleri dolayısıyla “istediğinizi yapın” gibi bir anlama gelir. Nitekim böyle bir ithamdan başta Ali b. Ebû Talib (v. 40/661) kurtulamamıştır. Alevî-Osmanî çekişmesinin yaşandığı bir polemikte “*Dilediğinizi yapın...*” rivayetinin kullanıldığı görülmektedir: “Sa'd b. Ubeyde, Osman yanlısı Ebû Abdurrahman es-Sülemî ile Ali yanlısı Hibbân b. Atıyye arasında çıkan bir tartışmayı aktarır: Sülemî, Hibbân'a “Arkadaşın Ali'nin neden Müslüman kanı dökmeye cesaret ettiğini anladım” dedikten sonra söz konusu Hâtub rivayetini hatırlatır ve ekler: “İşte bu “*Dilediğinizi yapın...*” sözü, Ali'yi kan dökmeye cesaretlendiren sözdür.”⁴⁴

Bedir ve Hudeybiye ehlinin gelecekteki hatalarının affedilmediğinin bir başka delili de Bedir ashabından⁴⁵ olan Mistah b. Üsâse'ye (v. 34/654) ifk olayına karıştığından dolayı bizzat Hz. Peygamber tarafından had uygulanmasıdır.⁴⁶ Yine Bedir ehlinen olduğu halde Kudâme b. Maz'ûn (v. 36/657) da içki içtiği için had cezası uygulananlardandır.⁴⁷ Tebuk Seferi'ne katılmayıp tevbelerini geciktiren Mürâre b. Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye Bedir ehлиндendir.⁴⁸ Bedir ehli işledikleri hatalarda cezalandırılmayacak veya gelecekteki hatalarından da hesaba çekilmeyeceklerse bu iki sahabinin de tevbelerini geciktirdikleri için sıkıntıya maruz kalmamaları gerekirdi.

“*Dilediğinizi yapın...*” sözü ya Hâtub b. Beltea'ya (v. 30/650) Hz. Peygamber'in onun mazeretini kabul ettiğini⁴⁹ belirtmek için söylediği bir sözdür veya da “bu kişi bir hata işlemiştir hatasından dolayı hemen cezalandırılması gerekmez, belki de Allah onu affeder” anlamındadır. Aynı ifadeler kudsî bir hadiste sürekli günah işleyen kişi için de söylenmiştir. “*Kulum günahını bağışlayacak ve o günahahtan ötürü kendisini hesaba çekecek bir rabbi olduğunu bilerek bir günah işledi. (Ben de ona dedim ki): Dilediğini yap, ben seni bağışladım.*”⁵⁰

Bu hadisler Bedir Savaşı'na katılanların üstünlüğünden bahsetmekle birlikte, Akabe biatına katılanlardan üstün olduğuna delalet etmez. Bedir Savaşı bir dönüm nokta-

43) Demir, Mahmut, *Fezâilu's-Sahâbe Rivayetleri Bağlamında Şiî-Sünnî İhtilafının Sünnî Hadis Rivayetlerine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 70-71.

44) Buhârî, *Cihâd*, 195, *İsâbetü'l-Mürteddîn*, 9; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 105.

45) İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 39.

46) Ebû Dâvûd, *Hudûd*, 34.

47) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1379, VIII, 120.

48) Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (Tercüme: Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, II, 266.

49) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 120.

50) Müslim, *Tevbe*, 29.

sı olmakla birlikte, sahabenin fazilet sıralaması yapan hadis usûlçüleri bundan daha öte İslam'a girmeyi öne almışlardır. Fazilet sıralamasında İslam'a girmenin gözetilmesinde de şu âyet onlara kılavuz olmuştur:

“İslam’ı ilk önce kabul eden muhacirler ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O’ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.”⁵¹

Bu âyete göre sahabenin faziletinde derece sıralaması Hz. Peygamber’i görmek değil, kişinin İslam’a giriş zamanı ve dindeki samimiyetiyledir. Böyle olmasaydı sırf Hz. Peygamber’i görmek fazilet bakımından yeterli olsaydı belki bütün sahabeyi fazilet bakımından eşit saymak gerekecekti. Bundan dolayı, “Mekke’de Müslüman olan birinin dindeki derecesi ile Fetih günü Müslüman olan birinin dindeki derecesi elbette aynı değildir. Ayrıca faziletlerin mutlak değil, nisbî olduğu vurgulanmalıdır. Yani Bedir’e katılan her sahabe, her yönden Rıdvan biatında bulunan sahabeden üstün değildir.”⁵²

Âyette, İslam’ı ilk kabul edenlerden muhacirin önce zikredilmesiyle genel olarak muhacir ensardan üstündür. Muhacirin önde gelenleri iki kıbleye karşı namaz kılmış olanlar, Bedir’de bulunanlar, Bey’atü’r-Rıdvan’da bulunanlar, hicretten evvel Müslüman olanlar veya da Hz. Peygamber’i ilk tasdik edenlerdir. Ensarın önde gelenleri ise, birinci ve ikinci akabe biatında bulunanlardır.⁵³ Bunların fazileti muhakkak olmakla birlikte; hangileri olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Hatta bir fazilet sıralamasına tabi tutmadan muhacir ve ensarın tamamının önde gidenlere şâmil olduğunu söyleyenler de vardır.⁵⁴ Muhacirden önde gidenlerin İslam’ı ilk kabul edenlerin; ensardan da birinci ve ikinci akabe biatına katılanların olduğunda görüş birliği vardır. Bunlardan da muhacirin önceliği vardır.

2. Ka’b b. Mâlik ve Tebük Seferi’ne Katılmaması

Ka’b b. Mâlik, Bedir ve Tebük seferleri dışında Hz. Peygamber’in bütün seferlerine ve savaşlarına katılmıştır. Onun Bedir Savaşı’na katılmaması ise, bu sefere savaşma gayesiyle çıkılmadığı, yalnızca Kureyşlilerin kervanını gözetlemenin hedef alındığı kaynaklardaki kendi beyanlarından anlaşılmaktadır. Yine kendi beyanına göre, Bedir Savaşı’na katılmayanlar hiç kimse tarafından kınanmamıştı. Ka’b b. Mâlik, Tebük Seferi’ne katılmadığını kendisi belirtmektedir:

51) *et-Tevbe*, 9/100.

52) Köktaş, Yavuz, *Hadislerde Efdâliyet Anlayışına Dâir*, s. 135. (Dipnottan).

53) İbnü’s-Salâh, *Mukaddimetü İbnü’s-Salâh*, s. 149-150; Nevevî, *et-Takrîbli’l-Nevevî*, s.45; Şâkir, Ahmed Muhammed, *el-Bâisü’l-Hasîs şerhu ihtisâru Ulûmu’l-hadis li’l-Hâfiz İbn Kesîr*, Mektebetü Dâru’t-Türâs, 3. Basım, Kahire, 1399/1979, s. 15, 157; Ayrıca Bkz. Bilmen, Ömer Nasûhi, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, III, 1325-1326.

54) Yazır, M. Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, IV, 285-286.

“Savaşa gitmemek için gözden kaybolunduğu takdirde, hakkında bir âyet nâzil olmadıkça, işin gizli kalacağı zannedilebilirdi. Rasûlüllah (sav) bu gazveyi meyvelerin olgunlaştığı, gölgelerin arandığı sıcak bir mevsimde yapmıştı. Ben de bunlara pek düşkündüm. Rasûlüllah (sav) ile Müslümanlar savaşa hazırlığına başladılar. Ben de onlarla birlikte savaşa hazırlanmak için çıkıyor, fakat hiçbir şey yapmadan geri dönüyordum. Kendi kendime de “Canım, ne zaman olsa hazırlanırım” diyordum. Günler böyle geçti. Herkes işini ciddi tuttu ve bir sabah Rasûlüllah (sav) ile birlikte Müslümanlar erkenden yola çıktılar.⁵⁵ Ben ise hâlâ hazırlanmamıştım. Yine sabah evden çıktım, hiçbir şey yapmadan geri döndüm. Hep aynı şekilde davranıyordum. Savaş henüz başlamamıştı, ama mücâhidler hayli yol almışlardı. Yola çıkıp onlara yetişeyim dedim, keşke öyle yapsaymışım; bunu da başaramadım.”⁵⁶

Buna göre Ka'b'ın, Tebuk Seferi'ne katılmaması biraz ağırdan almasından, meyvelerin olgunlaşma zamanı ve onlara olan düşkünlüğünden dolayı denebilir. Sonradan mücâhidlere çıkıp yetişmeyi düşünmüş ama bunu da yapamamıştır. Savaş hazırlığına başlanıldığı andan itibaren, savaşa gidenlere yetişememe ümidini kaybedinceye kadar nefsinde bir mücadele yaşamıştır. Bu mücadele sonunda savaşa katılmamış ve pişman olmuştur. En fazla üzüntüyü de geride kalan insanların kimler olduğunu görünce yaşamıştır. Geride ise iki grup insan kalmıştır: Münafıklar ve mazereti olanlar. Kendisini her iki gruba da dâhil edememektedir. Münafıklardan değil; çünkü kendisi bunu iyi bildiğinden dolayı içi rahat değişti. Hz. Peygamber de onun münafıklardan olmadığını biliyordu ve Tebuk'e vardığında Ka'b'ı sormuştu. Mazereti de yoktu. Bunu kendisi şöyle belirtmektedir: “Ben katılmadığım bu gazve sırasındaki kadar hiçbir zaman kuvvetli ve zengin olamamıştım. Vallahi Tebuk Seferi'nden önce iki deveyi bir araya getirememiştim. Bu gazvede iki tane binek devesine sahip olmuştum.” Yine kendisi Hz. Peygamber'e bunu şöyle açıklamaktadır: “Vallahi savaşa gitmemek için hiçbir özürüm yoktu. Hiçbir zaman da gazâdan geri kaldığım sıradaki kadar kuvvetli ve zengin olamamıştım.”

Ka'b, Tebuk Seferi'ne katılmadığından dolayı değil; tevbeyi geciktirdiği için boykota uğramıştır. Bunu kendisi şöyle ifade etmektedir: “Allah'ın da zikrettiği bizim savaştan geri kalmamız⁵⁷ meselesi, savaştan geri kalmamız değildir. O ancak Rasûlüllah'ın (sav) bizi tehir etmesi ve işimizi kendisine yemin vererek özür dileyen ve onun da özrünü kabul ettiği kimselerden sonraya bırakmasıdır.”⁵⁸

55) Abdurrahman, babası Ka'b b. Mâlik'ten rivayeti şöyledir: “Rasûlüllah (sav) Tebuk Seferi'ne Perşembe günü çıkmıştır. Çünkü o, sefere Perşembe günü çıkmayı severdi” Buhârî, Cihâd ve's-Siyer, 103.

56) Buhârî, Megâzî, 79; Müslim, Tevbe, 53.

57) Tevbe, 9/118. “**Bütün genişliğine rağmen yer onlara dar gelerek nefisleri kendilerini sıkıştırıp, Allah'tan başka sığınacak kimse olmadığını anlayan, tevbeyi geciktirmiş üç kişinin tevbelerini de kabul etti. Allah, tevbe ettikleri için onların tevbelerini kabul etmiştir. Çünkü o, tevbeleri kabul eden, merhametli olandır.**”

58) Buhârî, Megâzî, 79; Müslim, Tevbe, 53.

Ka'b'ın bahsettiği bu âyeti birçok müfessir de böyle olması gerektiğini belirtmişlerdir: {وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا} “Bu âyeti “**Tebük Seferi’nden geri kalanlar**” şeklinde yorumlayanlar bulunmakla beraber, çoğu müfessirler 106. âyetle⁵⁹ irtibatlandırarak buna “**bağışlanması ertelenenler**” manasını vermişlerdir; olaya konu olan sahabelerden yapılan nakiller de anlamı desteklemektedir.”⁶⁰

Tebük Seferi’ne Münafıkların, mazereti olan ve bu üç Müslüman dışında başka mazereti olmadan katılmayan Müslümanlar⁶¹ da vardı. Bunlar hatalarını anlayıp, tevbe ederek Hz. Peygamber’in seferden geri dönmesini beklemeden kendilerince cezalarını vermeye çalışmışlardır. Ka'b b. Mâlik ve arkadaşları ise tevbeyle geciktirmişler ve Hz. Peygamber’in seferden dönmesini beklemişlerdir. Bunların tevbeyle geciktirmeleri, affedilmelerinin uzamasına sebep olmuştur.

Ka'b b. Mâlik sıkıntılı anlarını şöyle anlatmaktadır: “*Rasûlüllah (sav) savaşa katılmayanlardan sadece üçümüzle konuşulmasını yasakladı. İnsanlar bizimle konuşmaktan kaçındılar veya bize karşı tavırlarını değiştirdiler. Hatta bana göre yeryüzü bile değişti. Sanki burası benim memleketim değildi. Elli gün böyle geçti. İki arkadaşım boyunlarını büktüler; ağlayarak evlerinde oturdular. Ben ise onlardan daha genç ve dayanıklı idim. Dışarı çıkarak cemaatle namaz kılar, çarşılarda dolaşırdım. Fakat kimse benimle konuşmazdı. Namaz bittikten sonra Rasûlüllah (sav) yerinde otururken yanına gelir, kendisine selâm verirdim. Kendi kendime “Acaba selâmumu alırken dudaklarımı kıpırdattı mı kıpırdatmadı mı” diye sorardım. Sonra ona yakın bir yerde namaz kılar ve fark ettirmeden kendisine bakardım. Ben namaza dalınca bana doğru döner, kendisine baktığım zaman da yüzünü çeviriverirdi.*

Müslümanların bana karşı olan sert tutumları uzun süre devam edince, amcamın oğlu ve en çok sevdiğim insan Ebû Katâde'nin bahçesine gidip duvardan içeri atladım ve selâm verdim. Vallâhi selâmumu almadı. Ona:

- Ebû Katâde! Allah adına and vererek soruyorum. Benim Allah'ı ve Rasûlüllah'ı (sav) ne kadar sevdiğimi biliyor musun? diye sordum. Hiç cevap vermedi. Ona and vererek bir daha sordum. Yine cevap vermedi. Bir daha yemin verince:

*- Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaşlar boşandı. Geri dönüp duvardan atladım.”*⁶²

59) “*Bir diğer grubun durumu Allah'ın hükmüne kalmıştır ya onlara azap edecek veya tevbealarını kabul edecektir. Allah bilen ve hikmetle yönetendir.*” Tevbe, 9/106.

60) Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2007, III, 69.

61) *Tevbe*, 9/106. Bu âyetin Ebû Lübâbe b. Abdülmenzer ve altı arkadaşı hakkında nazil olduğunu bunlar da Tebük Seferi’ne katılmamışlar; fakat bunlar hatalarını hemen anlamışlar Müslümanlar seferden dönünceye kadar kendilerini Mescid-i Nebevî'nin direğine bağlamışlardır. Bunlar yaptıkları hatayı hemen anlayarak tevbealarını çabuklaştırmışlardır. Tebük Seferi’ne katılmayan mazereti olan ve olmayan erkeklerin sayısının 80 küsur olduğu belirtilmiştir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 117.

62) Buhârî, *Megâzî*, 79; Müslim, *Tevbe*, 53.

“Burada, hiçbir toplum tarafından gösterilmeyen en kuvvetli disiplin ve en yüksek ahlaki espriyi İslam toplumu ortaya koymuş ve liderin emretmesiyle söz konusu kişilere bütünüyle yabancı hale gelmiştir. Liderin boykot ilan etmesiyle genel olarak da, özel olarak da bütünüyle bir toplum o ferde yabancı olmuştur. O kadar ki, en yakın akrabası ve candan arkadaşları bile onunla konuşmamaktadır artık. Hatta hanımı bile onu kendi başına terk etmektedir. Çevresindekilerden samimiyeti konusunda şüphe edip etmediklerini kendisine söylemeleri hususunda yeminle yalvarıyor. Fakat ömrünü beraber geçirdiği en samimi arkadaşları bile, gerekli şahitliği Allah ve Rasûlü’nden istemesi gerektiğini söyleyerek geçiştiriyorlar. Toplumdaki ahlaki espri, kimsenin bu düşkün kardeşinin mağduriyetinden avantajlar sağlamaya kalkmayacak kadar yüce ve temizdir. Aksine her fert, kardeşinin bu gözden düşmüş haline üzülüyor ve affedilir edilmez de onu kucaklayıp bağrına basmak için yarışıyorlar. Zaten ona müjdeyi vermek için evine aceleyle koşuşmaları da bundandır.”⁶³

Şüphesiz bu üç sahabe Hz. Peygamber’in gözde sahabilerindendi. Çünkü Akabe biatında ve Bedir’de (Ka’b hariç) bulunmuşlardı. Böyle olmasına rağmen Tebuk Seferi’ne katılmayıp tevbelerini geciktirdiklerinden dolayı en ağır şekilde cezalandırılmışlardır. Çünkü Müslüman, hayatı boyunca İslam’ın yanında olmaktan en küçük bir tereddüt göstermemelidir. Hz. Peygamber’in bu gözde sahabilere verdiği cezayı “Sizler benim göz bebeğimsiniz, sizler de böyle yaparsanız...” anlamındadır. Yani babanın oğluna verdiği cezaya benzer ve bu cezayı verirken oğluna kin ve nefret beslemediği gibi oğulda bu cezanın kendi hayrına olduğunu ve kendisini daha iyiye ulaşmak için verildiğini bilir.

Savaştan geri kalan üç sahabe dışında başka sahabilerde vardı, onlar hatalarını anlamışlar, hemen tevbelerini yaparak gerekeni yapmışlar ve onlar uzun süre beklemeden affedilmişlerdir. Üç sahabe hatalarını anlamışlar tevbe etmeden Allah’ın kendileri hakkında vereceği hükmü beklemişler. Allah onların beklediğinden şöyle bahsetmektedir:

"Diğer bir takımı da Allah'ın emrini bekleyerek (tevbelerini) geciktirmişlerdir. O, bunlara ya azap edecek ya da tevbelerini kabul edecektir. Allah, çok iyi bilen (her işi) tam bir hikmetle yapandır."⁶⁴

Sonuçta Allah tevbelerini kabul etmiş ve onları bağışlamıştır:“***And olsun Allah; Peygamber ile içlerinden bir kısmının kalpleri eğrilmeğe yüz tuttuktan sonra, sıkıntılı bir zamanda ona uyan muhacirlerle ensarın tevbelerini kabul etmiştir. Evet, onların tevbelerini kabul etmiştir. Şüphesiz O, onlara çok şefkatli ve çok merhametlidir."***

"Allah, tevbeyi geciktiren üç kişinin de tevbelerini kabul etti. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkılmış, böylece Allah'(ın azabı)tan yine O'na sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Son-

63) Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, II,270.

64) *Tevbe*, 9/106.

ra (eski hallerine) dönsünler diye, onların tövbelerini de kabul etti. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul eden ve çok merhamet edendir."⁶⁵

Ka'b b. Mâlik hadisi, bağlamlarıyla birlikte düşünüldüğünde, ihmal, gevşeklik, dışlanma, boykot, pişmanlık, azap, sabır, yakarma ve bağışlanma gibi olguların yanında, zor anlarda yardımlaşma ve dayanışmanın önemi vardır. Allah yolunda varını yoğunu harcayabilmek, harcanacak malın bulunmamasına üzülmek, uyduruk ve yalan mazeret ileri sürmenin münafıkların alametlerinden olması, dünyanın çekiciliğine aldanmanın zararı ve içiyle dışının bir olmasının önemi gibi hususların da öne çıktığı görülmektedir.⁶⁶

Sonuç

Ka'b b. Mâlik, İkinci Akabe biatına katılmış fakat Bedir Savaşı ve Tebük Seferi'ne katılmamıştır. Oğlu Abdullah'ın babası Ka'b'tan aktardığı hadiste Tebük Seferi'ne katılmamasını anlatmış, elli günlük bir boykottan sonra Allah Teâlâ tevbesini kabul etmiştir. Bu olay onun daha meşhur olmasını sağlamıştır.

Ka'b'ın "*Her ne kadar Bedir Gazvesi halk arasında Akabe gecesinden daha meşhursa da, ben Bedir'de bulunmayı Akabe'de bulunmaktan daha üstün görmem*" rivayeti aynı zamanda sahabeler arasında bir fazilet sıralamasının yapıldığını ve bu konuda bir birliğin olmadığını da göstergesidir. Ka'b'a göre İkinci Akabe biatına katılanlar, Bedir Savaşı'na katılanlardan üstündür. Hatta Ka'b, bu görüşünde tek değildir. Hz. Peygamber'den Bedir'e katılanların Akabe biatına katılanlardan üstün olduğuna dair bir rivayet de söz konusu değildir. Bedir ehli için söylenen "*Dilediğinizi yapınız...*" ifadesi ya kendisi için söylendiği sahabi için özeldir veya geçmişteki hataların affedildiğine işaretler gelecektekine değil. Çünkü Hz. Peygamber'in, Bedir ehlinden olduğu halde işlediği suçtan dolayı ceza verdiği sahabeler vardır. Ayrıca Tebük Seferi'ne katılmayan ve ceza alan Ka'b dışındaki iki sahabi Bedir ehlindedir. Allah Teâlâ ise dine önce girmeyi üstünlük olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla âyete bakarak da, İkinci Akabe biatına katılanlar Bedir ehlinden daha üstündür, denebilir.

Ka'b ve iki sahabi, Tebük Seferi'ne geçerli hiçbir mazereti olmamasına rağmen katılmamışlar ve bu konuda Hz. Peygamber'e hiçbir mazeret de söylememişlerdir. Bundan dolayı Hz. Peygamber bunlara karşı boykot uygulamıştır. Çünkü Müslüman, hayatı boyunca İslam'ın yanında olmaktan en küçük bir tereddüt göstermemelidir. Hz. Peygamber'in bu gözde sahabelere verdiği cezayı "Sizler benim göz bebeğimsiniz, sizler de böyle yaparsanız..." anlamındadır. Yani babanın oğluna verdiği cezaya benzer ve bu

65) *Tevbe*, 9/117-118. {وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا} âyetini "*Savaştan geri kalanlar*" şeklinde değil de; "*Tevbeden geri kalanlar*" olarak tercüme etmenin daha uygun olacağıdır. Çünkü söz konusu incelediğimiz hadisin sonunda Ka'b şöyle demektedir: "*Bizim, Allah'ın zikrettiği geri kalmamız meselesi, savaştan geri kalmamız değildir. O ancak Rasûlüllah'ın (sav) bizi tehir etmesi ve işimizi kendisine yemin vererek özür dileyen ve onun da özrünü kabul ettiği kimselerden sonraya bırakmasıdır.*" Buhârî, *Megâzî*, 79; Müslim, *Tevbe*, 53.

66) Agitoğlu, *Hadis ve Bağlam*, s. 354.

ceza'yı verirken oğluna kin ve nefret beslemediği gibi oğul da bu cezanın kendi hayrına olduğunu ve kendisini daha iyiye ulaştırmak için verildiğini bilir.

Tebük Seferi'ne katılmadığı halde mazereti olmayan başkaları da vardı. Bu üç sahabi dışındakiler hatalarını hemen anlamışlar ve Hz. Peygamber'in savaştan dönmesini beklemeden tevbe etmişlerdir. Bu üç sahabi ise tevbe'yi geciktirmişler "bir hata işledim ve sonucuna katılacağım" diye beklemeye başlamışlar ve sonuçta Allah tevbelerini kabul etmiştir.

Ka'b b. Mâlik hadisi, bağlamlarıyla birlikte düşünüldüğünde, ihmal, gevşeklik, dışlanma, boykot, pişmanlık, azap, sabır, yakarma ve bağışlanma gibi olguların yanında, zor anlarda yardımlaşma ve dayanışmanın önemi vardır. Allah yolunda varını yoğunu harca'yabilmek, harcanacak malın bulunmamasına üzülmek, uyduruk ve yalan mazeret ileri sürmenin münafıkların alametlerinden olması, dünyanın çekiciliğine aldanmanın zararı ve içiyle dışının bir olmasının önemi gibi hususların da öne çıktığı görülmektedir

Kaynakça

- Abdülkâhir el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî, *Usûlü'd-Dîn*, Matbaatu'd-Devlet, 1. Basım, İstanbul, 1346/1928.
- Ağitoğlu, Nurullah, *Hadis ve Bağlam*, Kitâbî Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ağırman, Mustafa, "Tevbe Dediğin İşte Böyle Olur", *Burhan Dergisi*, İstanbul, 2014. Yıl. 10, S. 111.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982/1402.
- Aydınlı, Abdullah, "Ehl-i Bedir", *DİA*, İstanbul, 1994, X, 498.
- Babanzâde, Ahmet Nâim-Miras Kamil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, I-XII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7.Baskı, Ankara, 1982.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, I-VIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.
- Bull, Fr., *Kâ'b b. Mâlik*, İslam Ansiklopedisi, MEB, VI, 4-5, İstanbul, 1967.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitté Muhtasarı Tercüme şerhi*, Akçağ Yayınları, I- XV, Ankara, 1992.
- Demir, Mahmut, *Fezâilu's-Sahâbe Rivayetleri Bağlamında Şîh-Sünnî İhtilafının Sünnî Hadis Rivayetine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. IX+347.
- Demirci, Muhsin, *Kur'an'da Toplumsal Düzen*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, I-V, İstanbul, 1401/1981.

- Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, TDV Yayınları, Ankara, 2000.
- Hâkim en-Neysabûrî, *Ma'rifetu ulûmi'l-hadis*, Beyrut, 1977.
- İbn Asâkîr, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah, *Târîhu Dimaşk*, I- LXXX, Thk. Amr b. Garâmetü'l-Amrî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1415/1995.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muammed b. İdrîs b. el-Münzirî et-Temîmî el-Hanzalî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Dâru İhyâit-Türasi'l-Arabî, 1. Basım, Beyrut, 1271/1952.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebü'l-Fadl Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* (İbn Abdülber'in *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*'ı ile birlikte basılmıştır.) I-IV, Dâru İhyâit-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1328.
- , *Fethu'l-Bârî şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, I-XIII, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379.
- İbn Hişâm, Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb, el-Humeyrî el-Meâfirî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, I-II, Mısır, 1375/1955 (Şâmile nüshasından).
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Amr el-Kuraşî el-Basrî ed-Dımaşkî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, Thk. Mustafa Abdülvâhid, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1396/1976.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.
- İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Thk. Muhammed Abdükâdir Atâ, I-IX, Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1. Basım, Beyrut, 1433/2012.
- İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman eş-Şehrûzî, *Mukaddimetü İbnu's-Salâh*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1408/1988.
- Kandemir, M. Yaşar, *Kâ'b b. Mâlik*, DİA, XXIV, 4- 6, İstanbul, 2001.
- Kirmânî, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Saîd, *el-Kevâkibu'd-Derârî fî şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, I- XXV, Dâru İhyâit Tüsasi'l-Arabî, , 2. Basım, Beyrut, 1401/1981.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, TDVY, 8. Basım, Ankara, 2012.
- Komasyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- Kök, Bahattin, “*Ka'bb. Mâlik el-Ensârî ve Tebuk Seferiyle İlgili Durumu*”, *AÜİFD*, Erzurum, 1988, S. VIII, s.129-141.
- Köktaş, Yavuz, “*Hadislerde Efdaliyet Anlayışına Dair*”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 2003, S. XVII, s.125-162.
- Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ, *Tevhimu'l- Kur'an- Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri (Tercüme: komisyan)*, I-VII, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986.
- Mirâs, Kâmil, *Sahîh-ı Buhârî Muhtasarı Tecdî-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XII, DİB Yayınları, Ankara, 1983.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kureyşî, *el-Câmiu's-sahih*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981/1401.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-V, İstanbul, 1981/1401.

- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *Riyâzû's-Sâlihîn min Kelâmi Seyyidi'l-Murselîn*, Dâru'l-Yakîn, 2. Basım, Kahire, 1432/2011.
- _____, *el-Minhâc Şerhu Sahîh'i Müslim b. el- Haccâc*, I-XVIII, Dâru İhyâi't- Tûrasi'l-Arabî, 2. Basım, Beyrut, 1392.
- _____, *et-Takrîbli'l-Nevevî fennu usûlü'l-hadîs*, Mısır, 1388/1968.
- Önkâl, Ahmed, *Akabe Biatları*, DİA, II, 211, İstanbul, 1989.
- Subhî, Sâlih, *Ulûmü'l-hadis ve Mustalahuh*, 18. Basım, Beyrut, 1991. (Tercüme: M. Yaşar Kandemir, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, DİB Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, Ankara, 1973).
- Şâkir, Ahmed Muhammed, *el-Bâsü'l-Hasîs şerhu ihtisâri Ulûmu'l-hadis li'l-Hâfiz İbn Kesîr*, Mektebetü Dâru't-Türâs, 3. Basım, Kahire, 1399/1979.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Servet, *es-Sünen*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.
- Umerî, Ekrem Ziya, *Medine Toplumunu* (Tercüme: Nureddin Yıldız), Risâle Yayınları, İstanbul, 1988.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, İstanbul.
- Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimizi Sahabe Gibi Sevmek*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2012.
- Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I- XVIII, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1427/2006.

